

Tallinna Ülikool, Balti Filmi, Meedia ja Kunstide Instituut

ELU projekt, kevad 2024

Julgeolekuteemaliste hoiakute ja arvamuste kaardistamine valitsuse kommunikatsioonibüroo igapäevatöös

Autorid: Andreas Randoja, Annette Mathilde Liblik, Elizabeth Teng, Emma Johanna Rumm, Karin Kallavus, Laura Saks, Marcus Tõnsing, Marjana Tkáčuk, Raul Steinberg, Rebeka Siirand, Uku Hendrik Hughes

Juhendas: Andres Kõnno, andres.konno@tlu.ee

Sissejuhatus	1
Meetod	2
Küsitluse teemablokid	3
Vastajate profiil üldtunnuste vaates	3
Tulemuste analüüs: vastajate jagunemine gruppidesse	5
Mõisted: Z-skoor ja Rank.....	5
Grupp 1: Eesti patrioodid ja riigikaitse pooldajad	5
Näited intervjuudest.....	6
Grupp 2: Julgeolekuskeptikud ja sõnavabaduse pooldajad	11
Näited intervjuudest.....	12
Grupp 3: Vastuolulised Eesti suveräänsuse toetajad	19
Näited intervjuudest.....	20
Grupp 4: Skeptilised konservatiivid	22
Näited intervjuudest.....	22
Gruppidevahelised erinevused	23
Konsensusväited ja polariseerivad väited teemablokkide lõikes	24
1. Üldväited väärtuste, Eesti ja poliitika kohta (väited 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7).....	24
2. Väited hariduse ja hariduspoliitika kohta (väited 8, 9, 10, 11, 12).....	24
3. Väited religiooni rolli kohta Eesti elus (väited 13, 14, 15, 16, 17, 18).....	24
4. Väited kaitseväge ja julgeolekuolukorra kohta (väited 19-29).....	24
5. Väited tänaste aktuaalsete sündmuste ja teemade kohta Eesti elus (väited 30-34).....	25
6. Väited meediatarbimise ja meedia rolli kohta ühiskonnas (väited 35-40).....	25
Tabel: väidete rankingud.....	27
Projekti osaliste tagasiside	30
Viited	30
Lisa 1: väited / küsimused	31
Lisa 2: Q-analüüsi tulemused faktorite / väidete lõikes, faktorid 1-4	33

Sissejuhatus

Käesoleva Tallinna Ülikoolis, BFMis läbi viidud ELU projekti eesmärgiks oli pakkuda tudengitele teadmist valitsuse kommunikatsioonibüroo tegevusest julgeolekuteemade koordineerimisel. Samuti aidata kaasa kommunikatsioonibüroo tööle viies läbi uuringu Eesti 17-21 aastaste noorte julgeolekuteemalistest tõekspidamistest. 2024. aasta kevadsemestril läbiviidud projekt koosnes loengutest ja kohtumistest koostöös riigikantselei töötajatega. Kevadsemestri esimestel kuudel toimunud arutelude käigus valmis ka küsimustik, aktiivne andmete kogumine toimus perioodil märts-aprill 2024.

Meetod

Küsitlus koostati lähtudes eesmärgist analüüsida tulemusi Q-meetodi abil. Meid huvitasid ennekõike noorte vastajate julgeolekualased tõekspidamised ja nendes valitsevad seosed. Tegemist on mõnevõrra keerukamalt määratletud uurimisobjektiga, kui tavaline ankeetküsitlus. Mingite tõekspidamiste uurimine (antud juhul: julgeolekuga seotud tõekspidamised) tähendab sisuliselt elanikkonnagruppides kasutusel olevate temaatiliste diskursuste kaardistamist. Selleks koostatakse väidete kogum uurijaid huvitava kitsa teema (julgeolek) kohta. Väidete hulk peaks olema mitmekülgne ja esindama võimalikult kõiki tõekspidamisi mis antud ajahetkel selles kultuuriruumis või sootsiumis esinevad. Vastajad hindasid väiteid subjektiivsel skaalal 1-7, millel vastus "1" tähendas et üldse ei nõustu ja vastus "7" tähendas et vastaja on väitega täiesti nõus. Google Forms'i kogutud andmeid analüüsisime veebirakenduse Ken-Q Analysis abil (<https://shawnbanasick.github.io/ken-q-analysis/>).

Antud projektis on meie küsimustiku sisendiks kriitiline analüüs mis toimus koostöös riigikantselei töötajatega. Küsimustik on esitatud lisana ka käesolevas dokumendis. Analüüsi eesmärgiks ei olnud saavutada representatiivset üldistust eesti elanikkonna suhtes, isegi mitte eesti noorte suhtes. Fookuses on pigem kitsas Tallinnas elav seltskond, mille tuumikvastajad on eestlased (koduseks keeleks deklareerisid eesti keele 102 vastajat, 20 vastajat määratles koduse keelena vene keele). Arvestades et tegemist on ennekõike diskursiivse ja kvalitatiivse lähenemisega, on Tallinna piires siiski tegemist vägagi üldistusjõulise vaatega meie noorte julgeolekuteemalistesse seisukohtadesse.

Intervjueeritavad leiti lumepallimeetodi abil küsitleja lähikonnast. Reeglina näebki valimi koostamine Q-meetodi rakendamiseks ette kvalitatiivset lähenemist. S.t tegemist on spetsiifilise grupi individidega, mille mingi teemaga seotud diskursiivset ruumi soovitakse kaardistada (Tiidenberg at al 2020, 478). Et meie töögrupp koosnes 11 inimesest, seadsime algseks eesmärgiks teha ca 33 intervjuud. Töö käigus see eesmärk mõnevõrra teiseses, kuivõrd tundus et esinduslikuma valimi saavutamiseks on võimalik jagada meie Google Forms'i keskkonnas koostatud andmekogumisevormi ka suurema hulga inimestega. S.t me palusime tudengitel selle küsimustiku linki levitada ja tegime seda ka ise selleks sobivatel platvormidel. Kokku vastas küsimustikule 126 inimest, umbes neljandikuga neist tegime ka intervjuud (kokku 27 intervjuud).

Küsitluse teemablokid

Kokku esitasime vastajatele hindamiseks 40 väidet. Need väited jagunesid kuue teemabloki vahel:

1. üldväited väärtuste, Eesti ja poliitika kohta (7),
2. väited hariduse ja hariduspoliitika kohta (5),
3. väited religiooni rolli kohta Eesti elus (tänasest julgeolekukontekstist lähtudes ennekõike Moskva patriarhaadi kiriku rolli kohta Eestis, 6 väidet),
4. väited kaitseväge ja julgeolekuolukorra kohta (11 väidet),
5. väited tänaste aktuaalsete sündmuste ja teemade kohta Eesti elus (5 väidet) ning
6. väited meediatarbimise ja meedia rolli kohta ühiskonnas (5 väidet).

Need teemablokid on olulised ennekõike n-ö analüütilise sisendina, mis on abiks nii intervjuude struktureerimisel kui ka uurimistulemuste tõlgendamisel. Samas ei oma need teemablokid tähtsust nende väidete jagunemisel olulisemateks ja vähemolulisemateks, samuti mitte vastajate jagunemisel eri gruppidesse. Selleks et tulemusi paremini tõlgendada, tõime eraldi alajaotuses välja konsensusväited ja polariseerivad väited teemablokkide lõikes.

Vastajate profiil üldtunnuste vaates

Ankeedile vastas 78 naist, 47 meest ja üks inimene, kes määratleb end sooliselt "muu". Kokku 126 inimest. 1. gruppi kuulub 33 naist ja 20 meest. 2. gruppi kuulub 7 naist ja 9 meest, 3. grupis on 5 naist ja 5 meest ning 4. grupis on 13 naist ja 4 meest. End sooliselt mittemääratlev inimene kuulub faktorisse 4.

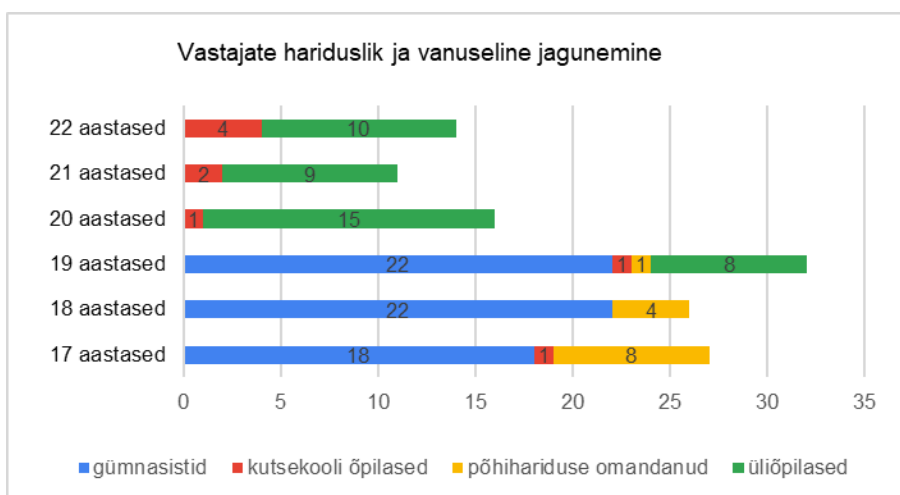
Liigitamata jäid 4 meest ja 22 naist. See tähendab seda, et nende vastajate hinnangud esitatud väidetele ei olnud piisavalt reljeefsed liigitamiseks neid gruppidesse 1-4, samas ei olnud nende põhjal võimalik koostada ka viiendat tüüpi klastrit. Neid on siiski nii piisavalt palju, et nad vääriski eraldi sissevaadet mis käesolevas tekstis ajapuudusel jäi tegemata.

Eesti keele deklareeris **koduseks keeleks** 102 vastajat ning 20 vastajat määratles koduseks keeleks vene keele. Esines ka ukrainakeelseid kodusid (1) ning eesti-inglise-itaalia-saksa-vene segakeelega kodusid.

Oluline on siinkohal märkida, et **rahvuselt eestlastena** määratlesid end 117 vastajat ning venelastena vaid 7. **S.t kinnitust leidis meie algne hüpotees, et eestlastena määratlevad end ka isikud kelle kodune keel ei ole tingimata eesti keel.** Antud valimis on nende inimeste osakaal umbes 10%. Ehkki tegemist ei ole Eesti elanikkonna mõttes esindusliku valimiga, on statistika mõttes siiski tegemist olulise tähelepanekuga. Leidis ka kaks inimest kes määratlesid end rahvuselt poolaka ja ukrainlasena.

Eraldi küsisime **kodakondsuse** kohta. 123 inimest olid eesti kodakondsusega. Lisaks 1 Saksa, 1 Ukraina ja 1 Vene kodanik.

Haridustasemed mida käsitleme on põhiharidus, gümnaasium, keskeri ja ülikooli haridus omandamisel. Kõige enam üliõpilasi (47.1%) ja gümnasiste (47.1%) jagunesid 1. gruppi. Keskeriharidusega (44.4%) vastjad jagunesid peamiselt 2. gruppi. Põhiharidusega (23.1%) vastajad jagunesid 3. gruppi. Gruppis 4 oli kõige enam gümnasiste (17.1%) ja põhiharidusega (15.4%) vastajaid. Vastajate jagunemise alusel on näha, et haridustase mõjutab inimeste arusaamu ühiskondlikel- ja julgeolekuteemadel.

Tuleb tõdeda, et üldtunnuste vaates olid mõnede küsimuste lõikes väikesed erinevused. Alljärgnevalt toome välja mõned, mis tunduvad teistest olulisemad:

“Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid otsuseid.” Küsitlusest selgub, et keskmiselt usaldavad mehed Riigikogu ja Valitsuse julgeolekuotsuseid veidi rohkem kui naised. Meeste keskmine vastus usalduse kohta jäi 4,3 juurde, kuid naiste vastus oli 4,1. Nii meestest kui ka naistest usaldab Valitsuse ja Riigikogu tegevust enim 1. grupp, vastavalt keskmise hindegaga 4,9 ja 5,2. Nõnda on 17aastane naine (R, 1. grupp) öelnud selle väite juures: “Ma arvan, et nad teevad õigeid otsuseid, sest ma isiklikult pole lihtsalt veel näinud ühtegi valet otsust.”

“Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.” Mehed vastasid sellele küsimusele keskmiselt hindegaga 5, naiste hinnang oli veidi kõrgem 5,7. Kõige kõrgemalt hindasid seda küsimust 4. gruppi kuuluvad mehed, kus küll vastajaid oli neli, aga keskmine vastus 7. 2. grupis faktoris oli keskmine vastus 5,1 ja esimeses 4,6. Kolmandas aga 3,2. Naiste kõrgeim vastus oli samuti neljandas grupis: 6,15. Gruppides 1 ja 2 jäi naiste keskmine vastus 5,9 juurde ja kolmandas grupis oli see 3,6.

“Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.” Mehed on üldiselt valmis rohkem minema rindele võrreldes naistega. Mehed: Keskmine vastus on meestel 4.3 ja naistel 2.5. Meestest on enim valmis rindele minema gruppide 1 ja 4 liikmed, kelle keskmine vastus on 5. Seejärel grupp 2, kus on keskmine vastus 4.22. Kõige vähem on valmis rindele minema grupp 3, kus keskmine vastus on 1,6. Naiste kõrgeim vastus on gruppides 1 ja 2, kus keskmine vastus on 3. Järgmine on grupp 4, kus keskmine vastus on 2,3. Kõige madalamalt skoorisid seda küsimust 3. grupi liikmed, läbivalt hidega 1.

“Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna mittesõjalises tegevuses.” Mehed on üleüldiselt veidi rohkem valmis panustama vabatahtlikuna mittesõjalises tegevuses võrreldes naistega. Meeste keskmine vastus on siin 5,8, naistel aga 5,1. 1. grupi meeste ja naiste keskmine vastus on sellele küsimusele mõlemal juhul 6. 2. grupi meeste keskmine vastus on 5,7 ja naistel 6,3. Faktor kolm on mõlemas vaates kõige madalam – meestel keskmine vastus 4,8 ja naistel 3. Kõige kõrgema hinde sellele küsimusele andsid 4. grupi kuuluvad mehed: 6,5. 4. grupi naistel seevastu hindasid seda küsimust keskmiselt väärtusega 3,8.

Tulemuste analüüs: vastajate jagunemine gruppidesse

Katsetasime Q-analüüsi erinevate gruppide arvuga. Katsetuste käigus osutus optimaalseimaks valikuks 4 "klastrit" - tundub et nende abil on võimalik tekitada julgeolekuteemaliste hoiakute tüpoloogia Tallinna-piirkonna 17-22 aasta vanuste vastajate seas anno 2024. Alljärgnevalt on esmalt kirjeldatud nelja gruppi ning toodud ka näiteid nendele iseloomulikest väidetest.

Mõisted: Z-skoor ja Rank

Olgu siinkohal toodud lühike selgitav kommentaar analüüsis kasutatud muutujate "Z-skoor" ja "Rank" kohta. **Z-skoor näitab, kui palju konkreetse väite hinnang erineb grupi keskmisest hinnangust.** Mida suurem Z-skoor, seda enam erineb see keskmisest arvamusest.

Rank näitab väidete järjekorda nende Z-skooride põhjal. Väited, millel on madalamad Z-skoorid, tähistavad suuremat konsensust ja saavad parema rank-i väärtuse. Väited, millel on suuremad Z-skoorid, tähistavad suuremat polariseerumist ja saavad halvema rank-i väärtuse. **See annab aimu, millised väited on kõige rohkem või kõige vähem konsensuslikud.** Rank-i madal väärtus (näiteks: 0,025) viitab kõrgele konsensusele antud küsimuses. Seevastu ranki kõrge väärtus (näiteks: 1,17) viitab vastajate erimeelsusele antud küsimuses. Võib ka öelda, et kõrge rankinguga väited on polariseerivad selles mõttes, et nad toovad esile vastajate vahelised erimeelsused.

Näide: Q-analüüsi konsensus-disagreement raportist: väide "Eestis on sõnavabadus" (väide 35) sai kõigi gruppide keskmiselt kõrgeid Z-skoorid (6-7), mis näitab suurt üksmeelt. **Rank:** 0.025 (kõrge konsensus, väike erimeelsus). Seevastu väide "Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat" (väide 40) sai erinevate gruppide vahel madalaid ja kõrgeid Z-skoore (1-4), mis näitab suurt erimeelsust. **Rank:** 1.17 (madal konsensus, suur erimeelsus). See tähendab, et väide 35 on väga konsensuslik ja väide 40 on väga polariseeriv. Juhul kui väide 40 on mõne grupi iseloomulik tunnus, siis see tähendab et uuringudisaini seisukohalt on õnnestunud väitega, mille abil on vastajaid võimalik teineteisest eristada.

Väidete järjekorra paremaks mõistmiseks uuri ka väidete *rankingute* tabelit.

Grupp 1: Eesti patrioodid ja riigikaitse pooldajad

Üldine kirjeldus:

- Tugev toetus riigikaitsele ja valmisolek osaleda kaitsetegevustes.
- Usuvad NATO ja Eesti kaitsevõimekusse.
- Tugev toetus e-valimistele, näevad enda tulevikku seotuna Eestiga.

Iseloomulikud väited:

- *Väide 30:* "Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon." (Z-score 1.78, Rank 1)

- Väide 22: "Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna mittesõjalises tegevuses." (Z-score 1.53, Rank 2)
- Väide 16: "Eesti on ilmalik riik ja peaks selliseks ka jääma." (Z-score 1.36, Rank 3)
- Väide 33: "E-valimised on turvaline valik." (Z-score 1.29, Rank 5)
- Väide 9: "Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku." (Z-score 1.04, Rank 7)

Esimesse gruppi kuuluvad peamiselt eestlased, venekeelsed vastajad on vähemuses. Eestlastest vastajaid on klastris 88.5%. Seda gruppi iseloomustavad järgnevad märksõnad: progressiivsus, liberaalsus, EU toetamine ja sellesse uskumine, usaldus valitsuse ja Riigikogu suhtes. Tegemist on n-ö tavaliste eestlastega, ehkki ca 11.5% vastajatest olid vene keelt kõnelevad. Samuti kuulub sellesse gruppi ka üks ukraina rahvusest isik. Ülejäänud grupid, sõltumata rahvusest või teistest gruppidest on pigem vahepealsed ja kriitilisemad EU, valitsuse ja Riigikogu teemadel. Ka ei pea selle grupi liikmed tõenäoliseks et valitsus manipuleerib meediasisu abil avalikkust.

Näited intervjuudest

Üldväärtuste, Eesti ja poliitika kohta

1. Eesti poliitika on vasakpoolne

Intervjueeritav (R): *"Ma ei nõustu sellega, kuna Eesti poliitikas on kolm suuremat erakonda EKRE, Keskerakond ja Reformierakond. Kuigi osad tõusevad ja teised langevad, siis need on olnud pigem püsival kohal. Üks neist on täielikult vasakpoolne. Samas kuna valijad on hääletanud ka Eesti 200 ja Reformierakonda, mis on täiesti parempoolsed, siis nihutab see tasakaalu."*

Intervjueeritav (K) ütles et *"vasakpoolsus on kommunism."*

2. Eesti poliitika on parempoolne

Intervjueeritav (R), et *"Reformierakond on oma töös olnud väga tõhus ja nad on suutnud oma jala maha panna."*

Intervjueeritav (K): *"Reformierakond on praegu valitsuses eesotsas ja nad on täielikult rikaste poolt."*

3./4. Liberaalsuse ja konservatiivsuse koha pealt jäi intervjueeritava (R) arvamus ja põhjendus samaks.

(J): *"Valitsus on küll liberaalne, aga konservatiivne opositsioon mängib Eesti poliitilisel väljal nii palju rolli, näiteks obstruktsiooni tehes, olles seeläbi ka mõjuvõimas niiditõmbaja."*

5. Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus.

"Eestlane on see, kes armastab Eestit ja tahab olla eestlane, isegi kui ta ei räägi eesti keelt, sest meil on nii palju neid, kes omavad kodakondsust, aga ei taha õppida ära meie riigikeelt"

"ekrelased rõhutavad - "eestlane" on midagi "enamata", suuremat kui midagi suuremat õilsamat, esivanemad, veri jne, ekrelase arvates eestlane sünnib eestlaseks, "kodakondsus ei määra rahvust"

"Euroopa Liitu astumine oli parim otsus ja ma usun, et seega ei ole nende regulatsioonid meile ohuks. Seda kinnitab tõsiasi, et nad ei ole esitanud ühtegi nõuet Eestile, mis takistaks meid oma poliitika kujundamisel."

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *“Ei nõustu väitega, sest eestlane on see, kes tunnistab Eestit oma kodumaana, kes mõistab eesti keelt (B2- või C1-tasemel), kes austab meie riigi traditsioone, kes austab meie riiki. Eestlane ei ole ainult see, kellel on eesti kodakondsus, sest meil on näiteid inimestest nagu Aivo Peterson, kes mitte mingil moel ei ole minu arvates eestlane, kuna see mees propageerib konkreetselt Vene Föderatsiooni. Tal on küll Eesti kodakondsus, aga tema ei ole eestlane. Samas inimene, kellel on küll mõne teise riigi kodakondsus, on aga täiesti eestimeelne, elab Eesti kultuuriruumis ja meediaruumis ning austab seda. Selline inimene on igati eestlane.”*

Haridus

8. Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksuma?

(R): *“Mina oleksin nõus maksuma hariduse eest. Pole vahet, kas tegemist on alg-, põhi- või kõrgharidusega. Haritud ühiskond on tugev ühiskond ja ma isiklikult usun, et kui raha aitaks kaasa hariduse edendamisele, siis maksaksin hea meelega.”*

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *“Pigem olen nõus. Kuid haridussüsteem võiks ikkagi olla tasuta, sest saada haridust on inimõigus. Seega iga laps peaks saama haritud tasuta, sealhulgas ka minu laps. Jah, vajadusel olen nõus eritingimustel hariduse eest maksuma (tasuline eriala vms), kuid põhi- ja keskhariiduse eest maksta eriti ei tahaks, seda võiks riik teha.”*

9. Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.

(R): *“Kui me räägime täielikust eestikeelsest haridusest, siis mitte. See võiks põhjustada palju küsimusi ja keerukusi, sest meil on Eestis paljusid regioone, kus ei räägita eesti keelt eriti palju nt Narvas. Inimesed muutuksid rahulolematuteks.”*

Mees, 19-aastane, gümnasist: *“Täiesti nõus, sest me oleme 30 aastat elanud sellises nn limbos, kus kultuuriruumid ei ühildu. Vene kultuuriruum on täiesti eraldiseisev, justkui Vene Föderatsiooni satelliit. Eestikeelne haridus on jäänud tagaplaanile, mistõttu meie pealinnas, peaaegu igas maakonnas on mingisugune väike piirkond, kus elavad venelased, kes ei mõista sõnagi eesti keelt. Kindlasti tagab üleminek eestikeelsele haridusele parema julgeoleku, sest õpetades ja kasvatades noori üles eesti kultuuri ning väärtusruumis, jäävad või muutuvad nad eestlasteks.”*

10. Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette riigi julgeolekuteemade mõistmiseks.

(R): *“Me võiks rohkem rääkida, mida see tähendab kui inimesed on sõjas. Peaks rohkem rääkima, et noored oskaksid juba eos valmistuda, juhaks kui see hetk peaks kunagi tulema. Kunagi pole halb valmistuda. Me ei tohi elada ainult enda mullis.”*

11. Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt kodanikukaitse ja hädaolukordadele reageerimise oskusi.

(R): *Kuigi meil on olnud vaid üks koolitulistamine, siis neid võib juurde tulla. Inimesi, kelle mentaalne tervis on halb ja kes ei suuda end kontrolli all hoida on alati ja praegused pinged võivad seda seisundit halvendada. Alati ei ole süüdi inimene ise, vaid keskkond.”*

12. Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja julgeolekupoliitikaga seotud küsimusi.

(R): *“Varieerumine kooliti on väga suur. Minu koolis (käisin Tallinnas Kesklinnakoolis) käisid sellest rääkimas nt oma ala spetsialistid ja seega saan ma enda seisukohalt öelda, et kuigi ei räägi me riigisisest palju siis välisest julgeolekust on juttu küllaga.*”

Religioon

14. Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine koolis aitaks kaasa Eesti julgeoleku paremale mõtestamisele.

(R): *“Kindlasti. Kui seda õigesti õpetada, ehk selle järgi, mida Piiblis räägitakse. Samuti kui vaadata praeguse maailma eetika küsimusi, siis see kõik pärineb tegelikult Piiblist. Kui inimesed saaksid paremini aru, kuidas elada ja väljendada end, siis jääks palju rohkem pingeid ja tülisid ära.”*

15. Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.

(R): *“Islam on meile ohuks. Esiteks on see väga vaenulik ja teiseks see, mida nad usuvad on iganenud. Nad on pehmelt öeldes halvasti kasvatatud.”*

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *“Islam kui usk ei. Immigratsioon hiljem võibolla küll ja. Siiski praegu ei, pigem mitte. Samas aga tulevikus juba ilmselt või tõenäoliselt küll. Vastan 4, sest ma olen täpselt kahevahel.”*

16. Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest lahus) ja peaks selliseks ka jääma.

(R): *“Eesti on ilmalik riik, aga ma usun, et ta ei peaks selleks jääma. Religioon on olemas, aga sellel peaks olema suurem roll meie ühiskonnas. Nõuandja roll võiks olla suurem kuna religioossed inimesed võivad mõnikord näha asju teisiti ja seetõttu võiks ka kuulda selle osapoole arvamusi mingil teatud teemal.”*

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *“Täiesti nõus. Usk ei tohi mitte mingil moel riigisüsteemi sisse tungida, sest ma ei taha küll Eestit näha sellise riigina nagu Iraan või Saudi Araabia. Usulist riiki ei ole vaja, usuvabadust küll aga seda ei peaks kellelegi peale suruma.”*

Kaitsevägi ja julgeolek

19. Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid otsuseid.

(R): *“Ma arvan, et nad teevad õigeid otsuseid, sest ma isiklikult pole lihtsalt veel näinud ühtegi valet otsust.”*

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *“Ja usaldan küll. Õnneks on meil praegu selline valitsus, kes suurendab kaitsekulutusi ning saadab väga palju varustust Ukrainale. See on kõige õigem otsus ja kõik, mida saab teha, sest kui Ukraina kaotab, siis oleme meie järgmised ning seda ei ole tore teada ega näha. Samas Riigikogu on selline n-ö kahe otsaga asi, sest seal on tõesti selliseid jüngreid, kelle puhul mina ei saa aru, mis riigi poolt nad räägivad.”*

20. Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.

(R): *“Mida enam me Ukrainasse panustame seda parem. Me ainult võidame sellest. Kes küsib see saab ja kes annab sellele ka antakse”*

21. Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.

(R): *"Ma võibolla läheks meedikuks. Mind ilmselt ei võetaks vastu mujale, sest ma pole ajateenistust läbinud."*

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *Jah, igal juhul olen nõus. Eesti on kodumaa. Ukraina sõda pani sellele rohkem mõtlema, aga ükskõik mida vaja on, seda olen nõus tegema."*

23. Eesti kaitsevägi ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise sõjaolukorras.

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *"7. Nüüd õnneks Soome ja Rootsi liitused, kes on väga vajalikud lülid NATO ja Läänemere võtmes. Ilma nendeta oleks tõesti keeruline olnud, aga nüüd kui meil on põhimõtteliselt terve Läänemeri NATO päralt ja Soome ning Rootsi oma sõjatehnikaga on meil üle mere umbes 200 km, siis kindlasti on nad valmis meid kaitsma. Usun, et me oleme nüüd kaitstud veel palju paremini."*

24. Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama kaitsevõime ka ilma USA osaluseta.

(R): *"Prantsusmaa, Inglismaa, Türgi ja Saksamaa peaksid olema meie lipulaevad. Me ei tohi muutuda mugavaks. Iga Liidu liige ja NATO liige (va USA antud juhul) peab täitma oma lepingulisi kohustusi. Me peaks olema suutelised isekeskis vastu pidama."*

Mees, 19-aastane, gümnasist: *"Ja olen küll täiesti nõus. See ei tähenda nüüd seda, et me peaksime kõik Ameerika maha jätma (sest tema teeks seda ilmselt esimesena), aga Euroopa peaks kindlasti olema ka võimeline ise ennast kaitsma. Seda sellepärast, et kui me oleme tagasi olukorras nagu me olime aastal 2021-2022, kus Saksamaal läks ca 8 kuud aega, et püsse saata Ukrainasse. Et kui meil ei ole isegi püsse, sest kõik on vananenud, siis kuidas me ennast kaitseme? Kas siis lihtsalt tuleb Venemaa ja sõidab meist kõigist üle? Või mis see plaan on? Kindlasti me peame ise ka olema valmis ennast kaitsma."*

25. Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO.

(R): *"Riigis valitseb korrupsioon, rahvas on lõhenenud ja identiteedita. Nende tehniline võimekus on kordades kehvem kui NATO oma. USAI on 1. taseme lennukid, samas kui Venemaa parimad on 3. taseme omad. Kahuriliha saatmine rindele ei saa olla pikas plaanis jätkusuutlik. See on strateegia, millega kaotatakse sõdu"*

Mees, 19-aastane, gümnasist: *"Kohe kindlasti ei ole. Seda näitab Ukraina sõda, kui ebakompetentne ta tegelikult on. Ta ei ole kindlasti tugevam kui NATO. Ma usun, et terve Euroopa Liit isegi suudaks Venemaale ära teha, kui vaja on. Aga kindlasti peaksime me sellegi eest uuendama oma sõjaväge ning parandama seda vananenud varustust ja taristut."*

26. Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.

Mees, 19-aastane, gümnasist: *"Oleneb Ukraina sõja tulemusest aga pigem ei nõustu. See on kindlasti võimalik, sest Venemaa on kõigeks võimeline. Aga ma ütlesin 3, sest ma tahaksin loota, et Euroopa Liidul ja NATOI üldisemalt tuleb lõpuks mõistus pähe ja me aitame ikkagi lõplikult Ukrainal sõja võita. Kuid kui see ei peaks juhtuma, siis no mine hullu tea. Venemaa võib Moldovale kallale minna ning kui Moldovale minnakse kallale, siis Rumeenia läheb juba põhimõtteliselt automaatselt Venemaale kallale. Siis on sõda, selline on minu maailmavaade."*

27. Rohepööre paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse positsiooni.

(R): *“Et rohe pööret tugevdada oleks vaja ilmselt vähendada kaitsekulutusi, sest põhimõtteliselt on need omavahel vastuolus. See oleks halb. Me ei tohi lasta oma tähelepanul hajuda.”*

Mees, 19-aastane, gümnasist: *“1, sest see paneb just palju tugevamasse positsiooni. Kui me ei ole sõltuvad Vene gaasitarnetest ja üldse ressurssidest, siis me oleme ju palju turvalisemas olukorras ning selle rohepööre meile ju tagab.”*

29. Eestis elavad venelased on julgeolekuoht.

(R): *“Rahvus ei määra inimest, kes ta sisemiselt on. Ma tean väga paljusid venelasi, kes on väga meeldivad inimesed.”*

Mees, 19-aastane, gümnasist: *“Eestis elavad venelased ei ole julgeolekuoht. Jah neil on erinevad maailmavaated, jah me peame nad kindlasti integreerima paremini oma ühiskonda, aga nad ei ole oma rahvuse pärast julgeolekuoht. Paljud Eestis elavad venelased on täiesti eestimeelsed. Ja need kes ei ole, nad lihtsalt ei ole. Nad võivad valida igasuguseid veidraid tegelinskeid nagu Aivo Peterson või Mihhail Stalnuhhin, aga nad ei ole otseselt n-ö viies kolonn. Seega vastan pigem 3. Kui vaadata teise nurga alt, siis inimesed, kes konkreetselt ei allu riigi süsteemile ja korrale, siis kindlasti tuleks nad välja saata (Läti näide).”*

Sündmused

30. Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.

(R): *“See ei ole Venemaa agressioon. See on Putini agressioon.”*

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *“Absoluutselt on. Ei ole mingisugune vabastamissõda või erioperatsioon. See on kallaletung ning see saab ainult agressioon olla.”*

31. Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank, Pirita memoriaal, jt) eemaldamine aitab kaasa Eesti julgeolekule.

(R): *“Need on sümbolid ja piisavalt mitu korda on saadaud tõestust, et sümboolika mõjutab inimesi ja nende suhtumist.”*

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *“Jah, ma usun küll, et aitab. Vastan 6. See jah natuke lõhestab ühiskonda tõesti ja võib teha olukorra keerulisemaks, aga nii nagu eestikeelne haridus, on ka see igati oluline samm. Kindlasti see aitab ja parandab meie julgeolekut isegi siis, kui ta natuke negatiivseid effekte omab.”*

32. Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.

(R): *“Ma tean väga mitmeid immigrante ja nad on tulnud siia õigetel eesmärkidel ja mõningad neist isegi aitavad meid julgeoleku arendamises. Nii mõnedki Milrem Robotixi programmeerijad on mitte eestlased ja nad aitavad arendada sõjatehnikat.”*

34. Väljendi “Jöest mereni” kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja selle keelustamine tähendaks sõnavabaduse piiramist.

(R): *“See oleks sama nagu öelda Eesti kohta, et teeme Narva jõest Läänemereni tühjaks. See on tohutult keeruline, aga samas nii palju sõltub inimesest ja kontekstist. Ma ei tea sellest teemast tohutult palju.”*

Meediatarbimine

35. Eestis on sõnavabadus

Vastus (mees, 19-aastane, gümnasist): *"7 ehk täiesti nõus. Meil on vahepeal isegi liiga palju sõnavabadust. Vihakõne isegi on liiga vaba, liiga karme sõnu võib kasutada, et kedagi solvata. Aga ma muidugi saan aru, et seda on väga-väga raske reguleerida, et kui karme sõnu võib kasutada."*

36. Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides.

17, M, gümnasist, vene kodukeel: *"Olen kuulnud, et poliitikud kasutavad meediat teemade mujale viimiseks."*

39. Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuoht.

(R): *"Kui me kajastame detaile ainult eestikeelses meedias, siis võib see tekitada probleeme venekeelse elanikkonna seas ja tulemus võib olla sama nagu eestikeelsele haridusele ülemineku puhul."*

Grupp 2: Julgeolekuskeptikud ja sõnavabaduse pooldajad

Üldine kirjeldus:

- Kahtlevad riigi ja valitsuse võimekuses teha julgeolekuga seotud õigeid otsuseid.
- Toetavad Euroopa Liidu ja NATO rolli, kuid kahtlevad USA osaluse vajalikkuses.
- Tugevalt vastu venekeelsele ajakirjandusele ja toetavad rahvuslikku meediat.

Iseloomulikud väited:

- Väide 30: "Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon." (Z-score 1.55, Rank 1)
- Väide 22: "Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna mittesõjalises tegevuses." (Z-score 1.42, Rank 3)
- Väide 7: "Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis." (Z-score 1.35, Rank 4)
- Väide 17: "Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud." (Z-score 1.54, Rank 2)
- Väide 28: "Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitseliidus ja Kaitseväes osalemise tähtsust." (Z-score 1.01, Rank 7)

Grupp 2 koosneb samuti suuremas osas eestlastest. Vene rahvusest vastajaid on selles grupis ainult 14.3%. See on küll kõrgem tulemus võrreldes esimese klastriga, kuid ka inimeste arv on siin väiksem. Ennekõike on tegemist konservatiivsete vastajatega, rahvuslastega kes toetavad ja armastavad Eesti riiki. Tähtis on märkida, et see on ainukene klaster, kus suhtutakse e-valimistesse pigem kriitiliselt. Selle klatri puhul suhtutakse pigem kriitilisemalt ka Euroopa Liitu ja NATO'sse, ning ka Eesti enda ajakirjandusse.

Näited intervjuudest

Üldväited väärtuste, Eesti ja poliitika kohta

Lisaküsimus “Mis sinu jaoks on konservatiivsus?”

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *“Minu jaoks on kõige olulisemad rahvuse ja demograafia küsimused, et Eestis elaksid eestlased.”*

Lisaküsimus “Kuidas sulle tundub, et kas Euroopa Liidu ja NATO pooldamine on uus trend EKREs?”

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *“Ekre on lõhestunud, venemeelseid on üks kolmandik, Martin Helme on täpselt keskel. Kuigi Jaak Madisson on euroskeptik, näeb ta kõike läänelikuma pilguga. Meil on nendes küsimustes EKREs tülisid päris palju. Noored sinises äratuses on pigem läänemeelsemad.”*

1 Eesti poliitika on vasakpoolne

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *“Meie riigis eraldatakse palju vahendeid sotsiaalprogrammidele, riigi roll majanduse kujundamisel on väga tugev, seega on riik pigem vasakpoolne. Lisaks pingutatakse palju ühiskonna kultuurilise homogeniseerimise nimel, mis on samuti vasakpoolne kurss.”*

4 Eesti poliitika on liberaalne

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *“Eesti poliitika ei ole liberaalne turu toimimisse sekkumise tõttu, nii suurettevõtete kui ka väikese ja keskmise suurusega ettevõtete tasude suurenemise tõttu.”*

5 Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *“Eesti keel on konkreetse rahvusühenduse esindaja nimi. Selle etnilise rühma esindajaks saab olla ainult teatud geenide kandja. Kodakondsus moodustab ainult poliitilis-majandusliku kogukonna, kuid mitte rahvuslikku.”*

6. Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma poliitika kujundamisele.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *“On lihtsalt tõsiasi, et Euroopa Liiduga ühinenud riigid on seotud teatud kohustustega, mis mõjutavad otseselt nende võimet teostada iseseisvat poliitikat.”*

Haridus

Küsimusele “Kas oleksite nõus oma laste hariduse eest maksta”

- vastas intervjuueeritav (J, 22.aastane, keskeri) *“põhiharidust maksab riik, ma olen nõus maksta teiste eest”*
- Sarnaselt vastas küsimusele intervjuueeritav (H, 21.aastane, keskeri) *“olen nõus maksta kõrghariduse eest, põhikooli ja keskhariduse eest peaks maksta riik.”*
- *“Nagu iga maksumaksja, maksan ka mina hariduse eest. Minu meelest oleks õigem tõsta nende hariduse kvaliteeti, kes seda endale otseselt lubada saavad, eeldusel, et maksukoormust muidugi alandatakse oluliselt.”* (Vastaja - 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest)

9. Eestikeelsele haridusele ülemineku tagab parema julgeoleku.

- *"Kuidas saab kultuuriline homogeniseerimine positiivselt mõjutada sise- või välisjulgeolekut? Pakun välja tõhusama variandi – minge esperanto keelele. See on turvalisem, sest... Peaaegu keegi ei räägi seda. Vaenlase spioon ei saa aru, mis on Eesti uue mandritevahelise raketi nipp, sest kõik juhised on esperantokeelsed."* (Vastaja - 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest)

10. Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette riigi julgeolekuteemade mõistmiseks.

- *"Kunagi tulid Ameerika sõjaväelased õppekava raames minu kooli õpilastega rääkima. Mis te arvata, kas on riikliku julgeoleku seisukohalt adekvaatne tuua venekeelsesesse kooli sõjaväelasi, kes räägivad õpilastele, et vaenlased ründavad just sellest riigist, kus enamikul neist õpilastest on sugulasi? Lisaks ei pühendanud riigikaitse tunnid minimaalseltki aega individuaalsete ellujäämisoskuste õpetamisele. Isiklikult usun, et meie riigis on individuaalse ellujäämisvõime riigi julgeoleku kaitsmisel kõige olulisem aspekt."* (Vastaja - 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest)

12. Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja julgeolekupoliitikaga seotud küsimusi.

- *"*Kooliharidussüsteemis käsitletakse välispoliitilisi ja julgeolekuküsimusi ainult Venemaaga vastasseisu kontekstis.*"* (Vastaja - 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest)

Religioon

13. Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Usun, et kõik välisesindused võivad ühel või teisel viisil kujutada endast ohtu sisejulgeolekule, kui nad on seotud mõne teise riigi järelevalveelemendiga. Sõltumatud usuorganisatsioonid, kui nad said seadusliku õiguse kiriku ehitamiseks, kui neil on ühiskonnas tuge, peaksid jääma."*

14. Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine koolis aitaks kaasa Eesti julgeoleku paremale mõtestamisele.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Religioon on oluline kultuuri kujundav tegur ja kujundab ühiskonnas väärtusi. Ühiskonna kui terviku paremaks mõistmiseks, meiega naaberkultuuride paremaks mõistmiseks on vaja religioone uurida vähemalt pealiskaudsel tasandil."*
- CN, naine, kutsekool, 17: *Jah. Äkki siis on kõik teadlikumad mingitest asjadest.*

15. Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Mitte ainult islam ja mitte ainult Eesti julgeolek. Minu arvates ei ole kristlus algselt kultuuriliselt adekvaatne valdava enamuse rahvaste jaoks, kes selle vastu võtsid. Sellised religioonid püüavad järgijaid, muutudes võimalikult "kaasavaks", kohandudes uue piirkonna kultuurimõjuga, mõnikord isegi parasiteerides selle paganlike ebajumalate kallal. Kuid algselt läbib iga religioon pika tekke, kujunedes vastavalt selle ühiskonna vajadustele ja alustele, millest see pärineb. Seega, kui sarnane religioon hakkab meelitama järgijaid teistest kultuuridest, toimub kultuuriline ekspansioon. Seda võib kindlasti pidada ohuks."*

16. Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest lahus) ja peaks selliseks ka jääma.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Usun, et meie riik vajab tugevat lepinguarmeed, mitte halvasti motiveeritud ajateenijaid."*

17. Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Kindlasti juhime endale äärmiselt ebavajalikku tähelepanu oma agressiivse välispoliitika ja aktiivse toetamisega Ukrainale, olles Venemaa lähinaaber. Lisaks ei jäta nii tugev toetus Ukrainale eestlastele endile lisaelamist. Minu jaoks on selline poliitika vastuvõetamatu."*

Kaitsevägi ja julgeolek

21. Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Isegi kui mõistan täielikult meie naabri poliitika väärust, isegi kui Venemaa meid ründaks, ei läheks ma rindele. Ma ei kujuta ette, et tapaksin inimesi, kes räägivad minu emakeelt. Ma ei saa lubada, et mõlema poole poliitika ja ideoloogiline sõda minu sisemisi tõekspidamisi mõjutaksid."*

22. Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna mittesõjalisel tegevuses.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Oleksin valmis abistama haavatuid, toimetama humanitaarabi või osalema asustatud alade evakueerimisel. Kahtlen, kas oleksin saanud rohkem aidata."*

19. "Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid otsuseid"

- vastas intervjuueeritav *"ei saa kunagi 100% kindel olla mis seal toimub ikkagi."*

20. "Eesti riigi toetus Ukraine kahjustab Eesti julgeolekut"

- vastas intervjuueeritavad (J) ja (H) *"anname liiga palju ära"*
- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *"Kui Ukraina langeb, siis balti riigid on koe järgmised. Venemaaga mingit rahu ei saa teha, praegune Venemaa valitsus.. Putin tahab, nad tahavad päris julmalt taas ehitada oma Vene impeeriumit."*

Lisaküsimus *"Kas Euroopa teeb piisavalt, et Vene agressioonile vastu hakata?"*

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *"Mul on tunne, et Ida-Euroopa teeb piisavalt, aga ma ei näe et Saksamaa ja Prantsusmaa võiks ikkagi natuke rohkem aidata"*

23. "Eesti kaitsevägi ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise sõjaolukorras."

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *"Olen kuulnud jutte plaanidest, et Eesti on justkui buffertsoon, mille venemaa saab ära võtta ja pärast NATO võtab tagasi. Eestil Peaks olema plaan B juhuks, kui Nato ei tule appi"*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Arvan, et Eesti kaitsmine ei ole NATO prioriteetide nimekirjas otsese konflikti korral Venemaaga."*

24. "Euroopa- Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama kaitsevõime ka ilma USA osaluseta."

- H, 21.aastane, keskeri: *"Me saame ise ka hakkama, ei tea mis USA otsustab"*.
- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *"Euroopa on natuke.. Suhkruvatisem, see võiks oma kaitsevõimet suurendada ikkagi oluliselt. Saksamaa ja enamused Euroopa riike panustavad vähem kui 2% SKPst kaitsejõududesse"*.
 - Lisaküsimus *"On käinud jutud, et kui USA lahkub NATOst siis NATO lõpebki.."* Jah. Ma ei usu, et ta nüüd niipea lahkub, aga see on.. peab valmis olema kõigeks. Ameerika võib iga hetk isolatsiooni langeda, peame olema valmis selleks, et Ameerika ei taha meid aidata, kuid see on vähe võimalik, et Ameerika NATOst väljub... Ma usaldan Ameerikat, et ta jääb, isegi Trumpi ajal ja Trump ütleb suuri sõnu, aga kui ta on ise president siis ta vähendab makse rikastele ja see on kõik. Tal on suured sõnad aga see on retoorika lihtsalt."
 - Ameerikale on kasulik, et Ukraina püsiks ja Euroopa oleks tugev - *"Kindlasti. Ma ei ole Ameerika hegemoonia vastu ja ma ei arva, et multipolaarsus oleks midagi paremat. See on oluline, et Ameerika kontrolliks kaubandust ja kõiki piire - see on tema jaoks oluline ja Ukraina puhul ma arvan, et see on kasulik"*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Iga riik peab iseseisvalt suutma ise tagada oma julgeoleku, kuna maailmas on peamine kehtiv seadus tugevate seadus."*

25. "Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO"

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"NATO on tugev- Kui NATO ei aitaks nii palju Ukrainat, siis oleks Ukraina juba Venemaa oma."*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Mulle tundub, et mitme tuumariigi sõjalist võimsust on mõttetu võrrelda, sest konflikti korral võitjaid ei ole."*

30. Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Jah, kindlasti, Vene oli see, kes sõjategevuse alustas. Kuid ma ei nõustu levinud väitega, et see agressioon oli motiveerimata."*

26. Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *"Ma ei usu, et hakkab sõda, see on paanika millest ma saan aru, aga ma lihtsalt ei ole nõus, et sõda hakkab... Sõda pole Venemaa huvides, kellga neil sõdida on (sõdurite mõttes), enne sõja pidamist peavad nad enne natuke kosuma, neil on sündimus väike."*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"See tundub mulle võimalik, kuigi täiesti ebasoovitav."*

27. Rohepöörde paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse positsiooni.

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *"Ma ei ole kuidagi roheenergia vastu, aga ma näen kuidas Saksamaal pandi kõik tuumajaamad kinni, see on ikkagi päris halb, see läks ikka võlli. Seda (roheenergiat) peab ikkagi arendama niimodi, et me meie julgeolek ei satuks ohtu rohepöörde pärast. Kui läänes näiteks algaks tohutu rohepöörde ja*

sellega energia hinnad tõuseksid väga kõrgele, siis noh, üldine lääne meelsus ka langeb selle pärast, sest elutingimused on halvemad. Vaataksid, et Venemaal on palju parem ja meil siin Euroopas on kõrged energiahinnad.... Ma arvan, et see kuidas meil praegu rohepööret tehakse ei ole kõige õigem.”

- Lisaküsimus “Kuidas sa suhtud kliimamuutustesse?” “Ma ei tea, kas need on.. ma olen dilemmas selle koha peal.. keeruline küsimus. Isegi kui kliimamuutused on päris, siis ma ei kujuta, et inimkond suudaks kuidagi selle vastu hakata. Euroopa veel võibolla, aga ülejäänud maailm aga on veel arenev... Ma ei kujuta ette, et me saaksime ühiselt inimkonnana sedaprobleemi ületada. Selle pärast.. Ma olen jätnud selle jumala kätte, ma ei muretse selle pärast nii palju.”
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Kahtlemata on praegu rohelisele energiale üleminekuga tegelevad riigid energias kaotamas "konservatiivsetele" võimudele."*

28. Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitseliidus ja Kaitseväes osalemise tähtsust.

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"On ebatõenäoline, et suudan selles küsimuses oma arvamust selgelt väljendada. Siiski arvan, et meie riik oleks pidanud juba ammu moodustama lepinguarmee, kus teenistuse propaganda oleks olnud palgad ja võimalikud hüved."*

29. “Eestis elavad venelased on julgeolekuoht”

- J, 22.aastane, keskeri: *“kahtlus on olemas, inimesi on igasuguseid”.*
- Inervjueeritav (H) vastas põhjendades oma vastust, et venelased on julgeolekuoht *“vaadates, kui paljud eesti keelt ei oska”,* viidates sellele, et venelased ei austa eesti korda.
- Lisaküsimus *“Kas Eestis on võimalik assimileerida Vene kultuuri?”*
 - 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *“Praeguses seisus mitte, aga kui veel paar põlvkonda edasi minna siis saaks. Ma vaatasin sündimust, kui vaadata 1-7 aastaseid siis venelased on selles grupist ainult 10%... Kui neid natuke.. sureb ära.. siis isegi on võimalik. Senikaua kui venelased on kolmandik ühiskonnast ja nad elavad oma paralleelmaailmas eestis, siis neid ei ole võimalik assimileerida.*
 - *“Soomes minu teada ei ole sellist paralleel ühiskonda millest sa räägid...”*
 - 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *“Jah, ma olen nõus. Eesti ikkagi üldse eriti ei pinguta selle koha pealt. Aga ma ütleks, et seda saab muuta, et nad (eestivenelased) ei oleks enam julgeolekuoht, aga hetkeses seisus ma siiski ütleksin, et on. Lihtsalt assimileerumist tuleb parandada.”*
 - *“Kuidas sulle tundub, kuidas assimileerumist parandada?”*
 - *“Esitaks tuleb eestikeelsele haridusele üle minna. Mul on üks selline väga huvitav seisukoht - minu meelest me peaksime Narva linna üles ehitama, siis tuleks sinna rohkem eestlaseid elama. Üldse majanduslikult edendada Ida-Virumaad, siis ehk tuleks rohkem eestlaseid sinna elama ja siis kuidagi ka inimesed suhtleksid ja saaksid lapsi omavahel ja assimileerumine edeneks. Meil oleks nagu aparheidriik, on venelased, on eestlased, ei räägi omavehel,*

käivad erinevates koolides ja lasteaedades - see tuleb läbi põimumise ära jätta."

- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Selliseid ühemõttelisi avaldusi võib pidada rahvusvaenu õhutamiseks."*
- 20, N, üliõpilane, eestlane: *"Eks nad (Eestis elavad venelased) saavad olla ohuks, kuna nad ei pruugi toetada ju Eestit ja meid. Suurem osa neist ei tahagi ka ju eesti keelt õppida, seega nende usaldamine on selline raske."*

Sündmused

31 Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank, Piritä memoriaal, jt) eemaldamine aitab kaasa Eesti julgeolekule.

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *"Siin ma natuke erinen- ma ei ole nõus, et memoriaalid maha võeti. Need olid kultuuripärand. Nende mahavõtmine oli vihastunud vandalism. Oleks võinud muuseumisse panna, võibolla mitte täitsa kruusaks teha, minu meelest kahju."*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"See konkreetne näide, vastupidi, tõmbab meile seda väga tarbetut tähelepanu Venemaalt, öeldes, et Eestis õitseb russofoobia."*

32. Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.

- Naine, 17, kutsekool, eesti keel (cn): *"Nad ikkagi tulevad kuskilt teisest riigist ja kunagi ei tea, mida keegi teha võib."*
- J, 22.aastane, keskeri: *...et on oht julgeolekule viidates teistele riikidele - "Vaadates, mis Rootsis ja Soomes toimub"*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *"Jah, ma usun, et rännet üldiselt tuleks mõnevõrra piirata, eriti Euroopas. See ei pruugi Eestit otseselt puudutada, kuid kindlasti ei saa Euroopa enam endale lubada sajandite jooksul kujunenud kultuurikihi õõnestamist. Kui rääkida konkreetset Eestist vastavalt tema positsioonile, siis suurim probleem seoses migrantidega on keelekõne, eelkõige eesti keele kui riigi ja üldiselt domineeriva keele kehtestamine. Näen, kuidas noored eestlased täidavad migrantide sissevoolu tõttu oma kõne anglitsismidega ja venekeelne elanikkond on tänu Ukrainast pärit"*

33. E-valimised on turvaline valik.

- CN, naine, 17, kutsekool, eesti keel: *"No see on ikkagi internet, nagu arvuti. Seal annab kõike teha, et see oleks ebaõiglane."*
- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *Minu kogu pere valib EKREt, ja vanemad pereliikmed arvavad 100%, et valimised võltsiti ära, et nüüd on selle pärast reformierakonna türannia, mina sellesse ei usu.*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *E-valimised on turvaline valik. - "Ma ei usu demokraatlikesse valimistesse ega usu üldistesse valimisõigusse. See õigus peab olema*

*range privileeg. Veelgi enam, ma ei usu posti-, elektrooniliste ega igasuguste valimiste turvalisusesse.”**

34. Väljendi “Jõest mereni” kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja selle keelustamine tähendaks sõnavabaduse piiramist.

- 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige, vastus lisaküsimusele **“Milline on suhtumine juutidesse EKREs?”**: *“EKREs on juudiküsimus (the Jewish Question) täiesti aktuaalne. Kui vaadata kõige konservatiivsemaid rühmitusi, siis seal on mingi juudiviha tekkinud, iisraeli - palestiina konflikt sellele kaasa ei aita.”*

35 Eestis on sõnavabadus.

- Vastus lisaküsimusele **“Kas vihakõne seadus, kui selline nagu see plaanitud on, on pigem poliitiliselt kallutatud?”** 18, gümnasist, eesti emakeel, EKRE ja Sinise Äratuse liige: *“Vihakõne seadus on meelega tehtud nii, et sellega saaks kellegi kallal “kafkatada””.*
- 17, M, gümnasist, vene kodukeel, tõlgitud vene keelest: *“Olen peaaegu täieliku sõna- ja arvamusvabaduse poolt, kuid ilma topeltstandardite ja vaenu õhutamiseta. Lisaks, kui me esitame sellise väite ühe väite kohta, peame viitama ka vastupidiste väidete lubamisele.”*
- Väitele *“Eestis on sõnavabadus”* põhjendas intervjuueritav J, 22.aastane, keskeri oma kahtlust nii: *“...igat asja ei saa öelda, kuna ühiskondlik pahameel on suur”*
- H, 21.aastane, keskeri: *“Õelge mis tahate”*

Meediatarbimine

36. “Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides”

- H, 21.aastane, keskeri: *“...kindlasti midagi teevad seal, soovivad teemad mujale viia”* vastaja viitab, siis sellele et poliitikud kasutavad meediat teemade mujale viimiseks.

38. “Eestis pole piisavalt venekeelset ajakirjandust”

- H, 21.aastane, keskeri: *“Ei peagi olema”.*

Grupp 3: Vastuolulised Eesti suveräänsuse toetajad

Üldine kirjeldus:

- Peavad Venemaad sõjaliseks ohuks aga ei näe et Eesti peaks/saaks selle muutmiseks midagi ette võtta.
- Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon, aga süüdi on ka teised osapooled.
- Usuvad, et Eesti haridussüsteem vajab parandamist julgeoleku teemade käsitlemisel.
- Eesti peaks ajama ELis rohkem "oma rida" suveräänse riigina.

Iseloomulikud väited:

- Väide 30: "Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon." (Z-score 1.91, Rank 1)
- Väide 33: "E-valimised on turvaline valik." (Z-score 1.43, Rank 3)
- Väide 16: "Eesti on ilmalik riik ja peaks selliseks ka jääma." (Z-score 1.07, Rank 6)
- Väide 35: "Eestis on sõnavabadus." (Z-score 0.89, Rank 9)
- Väide 13: "Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule." (Z-score -1.68, Rank 37)

Kolmanda grupi eripära võrreldes kõigi teiste klastritega seisneb selles, et see on ainuke neljast grupist mis koosneb eelkõige vene emakeelega vastajatest. Samuti oli see kõige väiksem grupp. Umbes 70% vastajatest selles grupis räägivad emakeelena vene keelt. Kokku kõigist 22 vene emakeelega vastajatest asub siin grupis 36%, ehk 8 vastajat. Ülejäänud venekeelsetest vastajatest paiknevad esimeses grupis. Võib väita, et kolmandasse gruppi liigitatud vastajad esindavad vene emakeelega vastajate vaateid teatud määral sarnaselt esimese grupi vastajatega.

Alljärgnevas tabelis on ära toodud 1. ja 3. grupi vastajate suurimad erinevused (vastavalt 6 ja 8 venekeelset vastajat).

väite nr	Väide	G1	G3	Erinevus
31	31 Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank, Piritu memoriaal, jt) eemaldamine aitab kaasa Eesti julgeolekule.	5	1	4
6	6 Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma poliitikate kujundamisele.	1	5	4
13	13 Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.	5	1	4
20	20 Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.	1	5	4
9	9 Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.	6	3	3
19	19 Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid otsuseid.	6	3	3
27	27 Rohepööre paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse positsiooni.	1	4	3
10	10 Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette riigi julgeolekuteemade mõistmiseks.	3	6	3

22	22 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna mittedõjalises tegevuses.	7	4	3
----	---	---	---	---

Kolmanda grupi liikmed on konsensuslikud järgmiste väidete suhtes:

- “Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut” (pigem oldi selle väitega nõus) ning
- “Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank, Pirita memoriaal, jt) eemaldamine aitab kaasa Eesti julgeolekule.” (selle väitega pigem ei nõustunud).
- “Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku” millega pigem ei nõustunud (hinne “3”), teistes klasterites vastavalt üldjuhul hinded vahemikus 6-7.

Huvitav on, et ligi 30% vene emakeelega vastajatest liigitusid esimesse gruppi, mille konsensus antud vastusele väljendus hidega “6”, mis eristab neid kolmandasse gruppi liigitunud venekeelsetest vastajatest.

Näited intervjuudest

Haridus.

Mees, 22, gümnaasiumiharidus, vene emakeel: *Eestis on halb haridus, ma ei maksaks oma laste kõrget ega veel vähem keskhariduse eest.*

Kaitsevägi ja julgeolek

Mees, 22, gümnaasiumiharidus, vene emakeel:

- *Mulle tundub, et kui Venemaa ründab Eestit, siis suurt vastupanu see ei saa*
- *Vanemad venelased on Eesti suhtes umbusaldavad ja tunnevad, nagu neid kiusatakse siin taga, samal ajal kui nooremad venelased on riigi suhtes sõbralikumad. See oleneb sellest kui kaua aega veetis inimene nõukogude liidus. Nooremad venelased oskavad paremini eesti keelt, nad on progressiivsemad ja kardavad riiki vähem tänu millele nad on ka poliitiliselt aktiivsemad.*
- *Umbusaldus mõndade vene eesti noorte poolt eksisteerib ja see on nende poolt vaid “tühi emotsioneerimine”, see pole neil läbimõeldud ega baseeritud, nad lihtsalt tunnevad nii, nad lihtsalt tahavad nii mõelda.*
- *Kõik minu tuttavad nii venelased kui eestlased, kes on läbinud sõjalise ettevalmistuse, ütlevad ühe häälega, et kui eestis sõda algab, sõidavad nad Soomesse.*
- *Venemaa sõjavägi on kindlasti nõrgem kui NATO sest see on korrumppeerunud ja see ei oska sõdida. Venemaa kaotaks sõja NATOle, kuid sõja algamine on väga vähe võimalik.*
- *(Kas venelased on julgeolekuoht?) Eesti venelased ei ole Eestile mingi oht, sest neil pole mingit poliitilist võimu. Tavaliselt inimesed, kes nii mõtlevad, omavad ühiskonnas madalat positsiooni, kõige poliitiliselt võimetud. Näiteks kui Venemaa tuleb Eestile kallale, no toetavad, mis siis?*
- *Suurem osa noori Eesti venelasi suhtub Ukraina ja Vene sõtta ükskõikselt, kuid üldiselt nähakse Venemaad agressioonina. Miks on enamusel ükskõik on osaliselt sellepärast, et nad on mõjutatud vanemate*
- *Mu üks tuttav venemaad kõiges pooldav tüdruk, kes plaanis minna pärast gümnaasiumit Venemaale õppima, läks “miskipärast” õppima Tartusse.*

Meediatarbimine

Mees, 22, gümnaasiumiharidus, vene emakeel:

- *Olen märganud, et eesti ja venekeelsel kirjandusel on täiesti erinevad teemad, mida nad käsitlevad. Mõned vene keelt kõnelevad eestlased loevad vene uudiseid lihtsalt selleks, et saada teisi uudiseid kätte*
- Venelased ja eestlased eestis elavad erinevates reaalsustes. Kuidas lahendada seda probleemi?

Ma ei näe et vene koolid tuleb eesti keelele üle tuua, kuid oleks vaja eesti ja vene noorte vahel tekitada rohkem kokkupuuteid. See tähendab ka, et Eesti koolides võiks rohkem õppida vene keelt. Eesti võiks selles osas olla rohkem Šveitsi moodi, kus on 4 ametlikku keelt.

Minu kogemusest eesti vene noored oskavad ennast piisavalt eesti keeles väljendada ja eesti keelest aru saada

Veel üks näide intervjuust vene keelt emakeelena rääkinud noorega. Tema vastuste korrelatsioonikoefitsient küll ei seostunud hästi selle grupi konsensussega oli küll väga madal (0.039), kuid tegemist oli väga Eestit pooldava isikuga kes isegi tahtis, et tema nimi tuleks selle intervjuuga välja kuskil, et näidata oma vastustega, kuivõrd ta on Eesti poolt. Seda lootusega, et ehk see on kunagi tema jaoks kasulik.

Kas vene noored on venemeelsed?

/.../ Eelneva analüüsi põhjal võib väita, et kallak selles suunas on. Olles ise eesti-venelane, oskan proovida sellele küsimusele vastata ja pakkuda lisakonteksti. Nimelt on just keskealiste ja vanemate eesti-venelaste seas levinud üsna märgatav skeptilisus Eesti ja üldiselt Lääne vastu. Eesti-venelased on justkui kahe maailma vahel, nii venelased ei võta neid täiesti omaks kui ka eestlased mitte, mille tõttu on nad justkui limbo olekus. Nad on enamasti ettevaatlikud, Eesti riiki umbusaldavad, samamoodi ka noored, kuid olukord noorte seas on paranev. Sellegipoolest mälu ja mõju hallidest passidest, teatud ühiskondlikust segregatsioonist (linnaosad, koolid, töökohad) ja enda tundmisest kui "millestki muust" eestis. Mulle hiljuti üks eesti keelt mitte kõnelev eesti-venelane ütles "eestlane olemine on elukutse", kui rääkisime sellest kuidas tema töökohal jaotuvad eestlased ja venelased - eestlased on tipus, juhatuses ja hea palgaga kohtadel, kui vene mehed teevad räpasemat tööd. Ütles: "eestlased ei tee sellist tööd, mida ma teen". Sellises kontekstis on keeruline ennast tunda riigis vastuvõetuna, seda usaldada ja tahest-tahtmata tekib kallutatus tarbida vene meediat, mis karjub neile kuidas mitte vene kodumaal venelasi taga kiusatakse ja kuidas on vaja, et venemaa Ukrainas võidaks, sest kogu maailm on venemaa ja venelaste vastu. See narratiiv köidab ja toetab samal ajal kui oma riik tunda võõrustab ja lükkab eemale, seda just viimastel aastatel sõja algamisega.

Grupp 4: Skeptilised konservatiivid

Üldine kirjeldus:

- Kahtlevad valitsuse ja NATO võimekuses tagada Eesti julgeolek.
- Toetavad konservatiivseid väärtusi ja on kriitilised Euroopa Liidu suhtes.
- Vähemalt osaliselt toetavad Eesti iseseisvat julgeolekupoliitikat ilma USA osaluseta.

Iseloomulikud väited:

- Väide 30: "Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon." (Z-score 2.10, Rank 1)
- Väide 16: "Eesti on ilmalik riik ja peaks selliseks ka jääma." (Z-score 2.04, Rank 2)
- Väide 26: "Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda." (Z-score 1.17, Rank 6)
- Väide 24: "Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama kaitsevõime ka ilma USA osaluseta." (Z-score 1.43, Rank 5)
- Väide 9: "Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku." (Z-score 1.66, Rank 3)

Suuremas osas kuuluvad sellesse gruppi eestlased - inimesed, kes kõnelevad eesti keelt ja on eesti kodakondsusega. Selles on ka väiksem valim vene rahvusest vastajaid, ainult 5,5%. Seda klastrit iseloomustavad järgnevad märksõnad: hirm, radikaalsus ning läbiv pahameel vene rahvusest kodanike suhtes. Selle grupi esindajad usuvad, et Venemaa ja NATO vahel algab järgmise 10 aasta jooksul sõda. See väiksem valim vene vastajatest seal klastris võib näidata inimeste enda pahameelt Venemaa valitsuse ja tegevuste kohta, niivõrd et ei usaldata ka enda rahvusest või enda keelt kõnelevaid inimesi. Kuid eesti vastajate seast võib see näidata mingil määral väikest vaadete radikaliseerumist vene kodanike suhtes. See ei pruugi olla otsene viha või pahameel - kuid tingitud Venemaa sõjast Ukrainaga ja Venemaa propagandast sõja kohta.

Näited intervjuudest

Kokkuvõtteid tehes selgus, et konkreetselt selle grupi esindajatega ühtegi intervjuud ei tehtud. Toome siinkohal näiteks arvamused mis otseselt sellesse gruppi statistiliselt ei liigitund, küll aga sobivad nendes esitatud seisukohtade poolest sisuliselt.

3. Eesti poliitika on konservatiivne.

Intervjueeritav veidi nõustus. (AA, mees, 21, kutsekool, Eesti) *Vanamoeliselt tahetakse asju teha. Kõik ajavad asju vanamoeliselt, isegi erakonnad, kus on noored. A la sotsidest ikka kuidagi vanaviisi tehakse asju, et alati on nii tehtud. /.../ me tuleme hästi hiljem ja pikalt järgi asjadega, et me ei taha ise proovida uusi asju.*

9. Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.

(AA, mees, 21, kutsekool, Eesti): *Nõustun täielikult. Praegu kaitsevâes olles näen hästi seda, et noh üks asi on, keelebarjäär, aga keeleruum, näiteks kellel on venekeelne. Meedia, mida nad jälgivad. Kallutatus ja hoiakud on ilmselgelt näha, kuhu poole. Kui see oleks näiteks kasvõi see, et poisid õpivad eesti keeles, vaatavad eesti telekat, eesti sarju ja asju, siis oleks meil kõvasti rohkem ühiseid jooni ja vaateid asjadele.*

10. Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette riigi julgeolekuteemade mõistmiseks.

(AA, mees, 21, kutsekool, Eesti) *Minul ei ole koolis mitte kunagi midagi räägitud selle kohta, aga ma käisin kutsekoolis ka. Aga nagu ka sõbrad gümnaasiumis, kellel on valikainena riigikaitse, neil on nagu midagi. Aga see on niisugune kaks päeva, lähme tuiame metsalaagris, magame telgis, kanname rasket seljakotti, noh et kas see minu meelest ei ole piisav asi, et aru saada julgeolekust.*

Gruppidevahelised erinevused

- **Riigikaitse ja NATO roll:** Grupp 1 ja Grupp 3 toetavad tugevalt NATO ja Euroopa Liidu rolli Eesti julgeolekus, samas kui Grupp 2 ja Grupp 4 on kriitilisemad ja skeptilisemad selle suhtes.
- **Venemaa ja Ukrainaga seotud küsimused:** Kõik grupid näevad Venemaa agressiooni Ukrainas, kuid nende hinnangud NATO ja Euroopa Liidu rollile varieeruvad.
- **Ilmalikkus ja usuvabadus:** Grupp 1 ja Grupp 2 väärtustavad tugevalt ilmalikkust ja usuvabadust, samas kui Grupp 4 on kriitilisem religiooniga seotud küsimuste suhtes hariduses.
- **Haridussüsteemi kriitika:** Grupp 3 on kõige kriitilisem Eesti haridussüsteemi suhtes seoses julgeoleku teemade käsitlemisega.
- Allolevatest tabelitest leiab ka **arvud gruppide suuruse kohta**. Vastavalt: 1) 53, 2) 16, 3) 10 ja 4) 18 inimest.
- Üheks selle analüüsi lähtepunktiks oli eeldus, et **kodune keel mängib olulist rolli julgeolekualaste tõekspidamiste kujunemisel**. Vaadates vastajate jagunemist gruppidesse näeme, et grupis 3 (f3) on määratletud koduse keelena läbivalt vene keel. Samas kui vastajate rahvuselist enesemääratlust järgides on tegemist valdavalt eestlastega.

kodune keel * Faktor Crosstabulation

Count		Faktor				Total	
		f1	f2	f3	f4		
kodune keel	eesti	24	45	13	3	17	102
	eesti ja saksa	1	0	0	0	0	1
	eesti, inglise	0	1	0	0	0	1
	eesti, vene, itaalia	0	0	1	0	0	1
	ukraina keel	0	1	0	0	0	1
	vene	4	6	2	7	1	20
Total		29	53	16	10	18	126

rahvus * Faktor Crosstabulation

Count		Faktor				Total	
		f1	f2	f3	f4		
rahvus	eesti	28	49	15	7	18	117
	poola	0	0	0	1	0	1
	ukraina	0	1	0	0	0	1
	vene	1	3	1	2	0	7
Total		29	53	16	10	18	126

Konsensusväited ja polariseerivad väited teemablokkide lõikes

“Konsensusväide” tähendab siin sedalaadi väidet, millega meie valimi liikmed läbi kõikide gruppide pigem nõustusid. S.t tegemist oli suurima võimaliku ühisosaga, mida antud valdkonnas anno 2024 kevadel on võimalik kirjeldada. “Polariseerivateks” nimetame väiteid, millega paljud meie vastajad ei nõustunud ja mille kaudu on seetõttu võimalik öelda et viidatud neli gruppi on tõesti üksteisest erinevad.

1. Üldväited väärtuste, Eesti ja poliitika kohta (väited 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

Konsensuslikud väited:

Väide 5: Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 4-6. Rank 0,18.

Väide 7: Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 4-7. Rank 0,507.

Polariseerivad väited:

Väide 1: Eesti poliitika on vasakpoolne. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 3-5. Rank 0,136.

Väide 2: Eesti poliitika on parempoolne. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 3-6. Rank 0,276.

Väide 6: Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma poliitika kujundamisele. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-5. Rank 0,689.

2. Väited hariduse ja hariduspoliitika kohta (väited 8, 9, 10, 11, 12)

Konsensuslikud väited:

Väide 12: Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja julgeolekpoliitikaga seotud küsimusi. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-3. Rank 0,028.

Polariseerivad väited:

Väide 8: Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksma?. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 2-6. Rank 0,598.

Väide 9: Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 3-7. Rank 0,469.

3. Väited religiooni rolli kohta Eesti elus (väited 13, 14, 15, 16, 17, 18)

Konsensuslikud väited:

Väide 16: Eesti on ilmalik riik ja peaks selliseks ka jääma. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 6-7. Rank 0,143.

Väide 17: Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 6-7. Rank 0,051.

Polariseerivad väited:

Väide 13: Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-5. Rank 0,734.

Väide 18: Eestis on kiriku esindajate sekkumine poliitikasse liiga suur. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-5. Rank 0,388.

4. Väited kaitseväge ja julgeolekuolukorra kohta (väited 19-29)

Konsensuslikud väited:

Väide 21: Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-4. Rank 0,537.

Väide 23: Eesti kaitseväge ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise sõjaolukorras. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 3-6. Rank 0,262.

Väide 24: Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama kaitsevõime ka ilma USA osaluseta. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 6-7. Rank 0,012.

Polariseerivad väited:

Väide 20: Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-5. Rank 0,845.

Väide 26: Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 2-6. Rank 0,621.

Väide 29: Eestis elavad venelased on julgeolekuoht. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-6. Rank 0,769.

5. Väited tänaste aktuaalsete sündmuste ja teemade kohta Eesti elus (väited 30-34)

Konsensuslikud väited:

Väide 30: Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 7. Rank 0,04.

Polariseerivad väited:

Väide 31: Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank, Pirita memoriaal, jt) eemaldamine aitab kaasa Eesti julgeolekule. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-6. Rank 1,11.

Väide 32: Immigrandid on oht Eesti julgeolekule. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 2-5. Rank 0,533.

6. Väited meediatarbimise ja meedia rolli kohta ühiskonnas (väited 35-40)

Konsensuslikud väited:

Väide 35: Eestis on sõnavabadus. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 6-7. Rank 0,025.

Polariseerivad väited:

Väide 36: Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-5. Rank 0,369.

Väide 39: Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuoht. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-5. Rank 0,444.

Väide 40: Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat. Kõigi gruppide keskmine Z-score on 1-4. Rank 1,17.

Üldväited väärtuste, Eesti ja eesti poliitika kohta: konsensuslikud väited viitavad eesti kodakondsuse ja Eesti tuleviku positiivsele tajumisele. Polariseerivad väited on seotud poliitiliste ideoloogiatega ja Euroopa Liidu regulatsioonidega.

Haridus ja hariduspoliitika: konsensuslikud väited näitavad üldist rahulolu sellega, kuidas haridussüsteemis käsitletakse julgeolekupoliitikaga seotud teemasid. Samas väited hariduse rahastamise ja keeleküsimumuste kohta hariduses polariseerisid arvamusi.

Religiooni roll Eesti elus: väited usuvabaduse ja ilmalikkuse kohta on konsensuslikud, kuid väited Moskva Patriarhaadi rollist ja kiriku sekkumise üle poliitikasse on polariseerivad.

Kaitsevägi ja julgeolekukord: suhtumine väidetesse Euroopa kaitsevõime ja NATO usaldusväarsuse kohta oli üldiselt konsensuslik. Samas väited Venemaa ja NATO sõja prognoosi ning venelaste julgeolekuohuks pidamise kohta olid pigem polariseerivad.

Tänased aktuaalsed sündmused: Ukraina sõda on üksmeelselt Venemaa agressioonina tajutav, kuid väited Nõukogude monumentide eemaldamise ja immigrantidest lähtuva potentsiaalse julgeolekuohu kohta olid on polariseerivad.

Meediatarbimine ja meedia roll ühiskonnas: Väited sõnavabaduse olulisuse kohta olid olulised kõigi jaoks ja sellega oldi üldiselt nõus. Samas väited selle kohta et meedia manipuleerib meiega või mitte, samuti väited venekeelse meedia tarbimise kohta olid polariseerivad.

Tabel: väidete rankingud

Statement	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Ranking value
24 Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama kaitsevõime ka ilma USA osaluseta.	6	7	7	7	0,012
35 Eestis on sõnavabadus.	7	6	6	6	0,025
12 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja julgeolekupoliitikaga seotud küsimusi.	3	2	2	1	0,028
30 Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.	7	7	7	7	0,04
17 Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud.	6	7	7	6	0,051
1 Eesti poliitika on vasakpoolne.	3	4	5	3	0,136
4 Eesti poliitika on liberaalne.	4	4	6	4	0,139
16 Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest lahus) ja peaks selliseks ka jääma.	7	6	6	7	0,143
5 Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus.	4	3	3	6	0,18
25 Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO.	1	1	3	2	0,206
37 Eesti ajakirjandus kajastab piisavalt Eestit ohustavaid välistegureid.	6	3	6	5	0,258
23 Eesti kaitsevägi ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise sõjaolukorras.	6	4	3	3	0,262
34 Väljendi "Jõest mereni" kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja selle keelustamine tähendaks sõnavabaduse piiramist.	4	4	7	4	0,262

2 Eesti poliitika on parempoolne.	4	3	3	6	0,276
3 Eesti poliitika on konservatiivne.	3	2	5	5	0,28
19 Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid otsuseid.	6	3	3	3	0,315
36 Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides.	1	5	4	4	0,369
18 Eestis on kiriku esindajate sekkumine poliitikasse liiga suur.	3	1	3	5	0,388
39 Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuoht.	5	2	4	1	0,444
15 Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.	2	4	1	3	0,446
9 Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.	6	6	3	7	0,469
28 Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitseliidus ja Kaitseväes osalemise tähtsust.	5	6	2	4	0,472
14 Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine koolis aitaks kaasa Eesti julgeoleku paremale mõtestamisele.	4	6	1	3	0,501
7 Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis.	6	7	4	3	0,507
11 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt kodanikukaitse ja hädaolukordadele reageerimise oskusi.	2	1	6	1	0,528
32 Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.	2	5	2	4	0,533
21 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.	4	3	1	1	0,537
22 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna mittesõjalises tegevuses.	7	7	4	4	0,566
10 Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette riigi julgeolekuteemade mõistmiseks.	3	1	6	2	0,567

8 Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksma?	4	6	6	2	0,598
27 Rohepööre paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse positsiooni.	1	6	4	4	0,611
26 Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.	3	3	2	6	0,621
33 E-valimised on turvaline valik.	7	3	7	7	0,632
38 Eestis pole piisavalt venekeelset ajakirjandust.	2	1	4	1	0,65
6 Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma poliitikate kujundamisele.	1	5	5	2	0,689
13 Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.	5	4	1	5	0,734
29 Eestis elavad venelased on julgeolekuoht.	3	4	1	6	0,769
20 Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.	1	5	5	3	0,845
31 Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank, Pirita memoriaal, jt) eemaldamine aitab kaasa Eesti julgeolekule.	5	2	1	6	1,11
40 Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat.	1	1	4	1	1,17

Projekti osaliste tagasiside

Selle töö kõige keerulisem osa oli leida inimesi, kes oleksid nõus intervjuus osalema ning oma arvamust n-ö avalikult jagama. Noortele oli vaja kinnitada, et vastamisel ei ole õigeid ega valesid vastuseid ning et just nende hoiakud ja eelarvamused seoses erinevate julgeolekuteemadega on meie uuringus väga olulised. Mugav oli intervjuude läbiviimise puhul vabadus nende korraldamiseks. See tähendab, et saime neid teha nii vahetult ehk näost näkku kui ka mõne sotsiaalmeediaplatformi vahendusel. Oluline oli lihtsalt intervjuu salvestada, et seda hiljem transkribeerida. Enamasti vastajad küll ka põhjendasid enda seisukohti, kuid tuli valmis olla ka lisaküsimuste esitamiseks või küsimuste täpsemaks selgitamiseks.

Kui intervjuueeritavad olid leitud, esines probleeme ühise aja leidmisel kuid tänapäeval on võimalik kohtuda erinevate kanalite kaudu, näost-näkku kohtumine ei ole vajalik. Intervjuude läbiviimisel oli oluline, et vastajad põhjendaksid oma vastuseid. Kuna kõik inimesed ei oska põhjendada oma vastuseid või on vähese jutuga, seetõttu tekkis paljudel intervjuueerimisel raskusi vastuste saamisega. Tihti juhtub ka nii, et kui küsida intervjuueeritavalt, miks on tema seisukoht selline, siis kas muudetakse vastust või ei olda täpselt kindlad, miks nii arvatakse.

Oli tunda ka, et inimesi on raske rääkima panna natukene põletavamatel või ebamugavatel, eriti poliitilistel teemadel, seega neid tuleb ka abiküsimustega natukene aidata ja ka ise neid suunata, et vastused täies mahus kätte saada koos põhjendusega. Vähene või lühikene algne vastus ei tähenda, et ei oleks võimalik ka kätte saada sisu või seda, miks inimene nii tunneb või nii arvab.

Viited

Tiidenberg, K., Masso, A., Pilt, M., Laineste, L. (2020). 4.3 Diskursusanalüüs andmestunud ühiskonnas, kogumikust "Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht". Toim: Masso, A., Tiidenberg, K., Siibak, A., lk. 473-493, TLÜ Kirjastus.

Lisa 1: väited / küsimused

Sihtgrupp 18 - 21 vene ja eesti keelt kõnelevad noored (ilma haridusliku kitsendusega)

Küsimuste sisu ja küsimustiku üldine eesmärk võiksid baseeruda sellel sihtgrupil

- + Üldine profiil: vanus / sugu / haridus / kodakondsus / kodune keel / rahvus

1 ÜLDVÄITED VÄÄRTUSTE, EESTI ja POLIITIKA KOHTA (7 küs)

1. Eesti poliitika on vasakpoolne.
2. Eesti poliitika on parempoolne.
3. Eesti poliitika on konservatiivne.
4. Eesti poliitika on liberaalne.
5. Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus.
6. Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma poliitikate kujundamisele.
7. Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis.

2 HARIDUS (5 küs)

8. Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksma?
9. Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.
10. Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette riigi julgeolekuteemade mõistmiseks.
11. Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt kodanikukaitse ja hädaolukordadele reageerimise oskusi.
12. Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja julgeolekupoliitikaga seotud küsimusi.

3 RELIGIOON (6 küs)

13. Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.
14. Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine koolis aitaks kaasa Eesti julgeoleku paremale mõtestamisele.
15. Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.
16. Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest lahus) ja peaks selliseks ka jääma.
17. Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud.
18. Eestis on kiriku esindajate sekkumine poliitikasse liiga suur.

4 KAITSEVÄGI JA JULGEOLEK (11 küs)

19. Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid otsuseid.
20. Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.
21. Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.

22. Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna mittesõjalises tegevuses.
23. Eesti kaitsevägi ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise sõjaolukorras.
24. Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama kaitsevõime ka ilma USA osaluseta.
25. Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO.
26. Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.
27. Rohepööre paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse positsiooni.
28. Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitseliidus ja Kaitseväes osalemise tähtsust.
29. Eestis elavad venelased on julgeolekuht.

5 SÜNDMUSED (5 küs)

30. Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.
31. Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank, Piritä memoraal, jt) eemaldamine aitab kaasa Eesti julgeolekule.
32. Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.
33. E-valimised on turvaline valik.
34. Väljendi "Jõest mereni" kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja selle keelustamine tähendaks sõnavabaduse piiramist.

6 MEEDIATARBIMINE (6 küs)

35. Eestis on sõnavabadus.
36. Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides.
37. Eesti ajakirjandus kajastab piisavalt Eestit ohustavaid välistegureid.
38. Eestis pole piisavalt venekeelset ajakirjandust.
39. Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuht.
40. Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat.

Lisa 2: Q-analüüsi tulemused faktorite / väidete lõikes, faktorid 1-4

Vastajad hindasid väiteid subjektiivsel skaalal 1-7, millel vastus "1" tähendas et üldse ei nõustu ja vastus "7" tähendas et vastaja on väitega täiesti nõus. Kommetaari Z-score tähenduse kohta vt alajaotusest "Tulemuste analüüs: vastajate jagunemine gruppidesse".

Composite Q Sort for Factor 1

1	2	3	4	5	6	7
** ◀ 36 Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides.	15 Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.	** 3 Eesti poliitika on konservatiivne.	4 Eesti poliitika on liberaalne.	** ▶ 39 Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuoht.	24 Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama	30 Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.
** ◀ 27 Rohepöore paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse	11 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt kodanikukaitse	1 Eesti poliitika on vasakpoolne.	34 Väljendi "Jõest mereni" kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja	31 Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank,	* 9 Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.	22 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna
** ◀ 6 Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma	32 Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.	** 10 Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette	* 5 Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus.	** 28 Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitsealiidus ja Kaitseväes	17 Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud.	16 Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest
** ◀ 25 Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO.	** 38 Eestis pole piisavalt venekeelset ajakirjandust.	* 29 Eestis elavad venelased on julgeolekuoht.	** ▶ 21 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.	13 Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.	** ▶ 23 Eesti kaitseväge ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise	* ▶ 35 Eestis on sõnavabadus.
** ◀ 20 Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.		26 Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.	2 Eesti poliitika on parempoolne.		** 7 Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis.	33 E-valimised on turvaline valik.
40 Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat.		18 Eestis on kiriku esindajate sekkumine poliitikasse	** 14 Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine		** ▶ 19 Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid	
		12 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja	** 8 Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksma?		37 Eesti ajakirjandus kajastab piisavalt Eestit	

Legend

- * Distinguishing statement at $P < 0.05$
- ** Distinguishing statement at $P < 0.01$
- ▶ Z-score for the statement is higher than in all other factors
- ◀ Z-score for the statement is lower than in all other factors

Composite Q Sort for Factor 2

1	2	3	4	5	6	7
11 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt kodanikukaitse	** 31 Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank,	19 Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid	** ▶ 15 Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.	** ▶ 32 Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.	16 Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest	30 Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.
25 Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO.	** ◀ 3 Eesti poliitika on konservatiivne.	** ◀ 37 Eesti ajakirjandus kajastab piisavalt Eestit	34 Väijendi "Jõest mereni" kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja	6 Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma	** ▶ 28 Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitseliidus ja Kaitseväes	* ▶ 17 Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud.
* ◀ 10 Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette	12 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja	26 Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.	* 23 Eesti kaitsevägi ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise	20 Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.	35 Eestis on sõnavabadus.	22 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna
** ◀ 18 Eestis on kiriku esindajate sekkumine poliitikasse	39 Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuoht.	** 21 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.	1 Eesti poliitika on vasakpoolne.	36 Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides.	8 Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksma?	** ▶ 7 Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis.
38 Eestis pole piisavalt venekeelset ajakirjandust.		** ◀ 33 E-valimised on turvaline valik.	4 Eesti poliitika on liberaalne.		** ▶ 27 Rohepöörde paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse	24 Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama
** ◀ 40 Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat.		2 Eesti poliitika on parempoolne.	* 29 Eestis elavad venelased on julgeolekuoht.		* 9 Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.	
		5 Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus.	** 13 Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.		** ▶ 14 Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine	

Legend

- * Distinguishing statement at $P < 0.05$
- ** Distinguishing statement at $P < 0.01$
- ▶ Z-score for the statement is higher than in all other factors
- ◀ Z-score for the statement is lower than in all other factors

Composite Q Sort for Factor 3

1	2	3	4	5	6	7
** ◀ 14 Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine	12 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja	23 Eesti kaitseväge ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise	* 27 Rohepööre paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse	3 Eesti poliitika on konservatiivne.	16 Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest	30 Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.
** ◀ 15 Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.	** ◀ 28 Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitseväe ja Kaitseväes	** ◀ 9 Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.	** ▶ 40 Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat.	6 Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma	37 Eesti ajakirjandus kajastab piisavalt Eestit	24 Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama
** ◀ 13 Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.	** ◀ 26 Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.	19 Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid	36 Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides.	1 Eesti poliitika on vasakpoolne.	8 Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksuma?	33 E-valimised on turvaline valik.
** ◀ 29 Eestis elavad venelased on julgeolekuoht.	32 Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.	5 Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus.	** 7 Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis.	20 Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.	35 Eestis on sõnavabadus.	** ▶ 34 Väljendi "Jõest mereni" kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja
** ◀ 21 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.		** ▶ 25 Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO.	22 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna		** ▶ 4 Eesti poliitika on liberaalne.	17 Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud.
** ◀ 31 Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronksõdur, Narva tank,		2 Eesti poliitika on parempoolne.	** ▶ 38 Eestis pole piisavalt venekeelset ajakirjandust.		** ▶ 10 Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette	
		18 Eestis on kiriku esindajate sekkumine poliitikasse	** 39 Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuoht.		** ▶ 11 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt kodanikukaitse	

Legend

- * Distinguishing statement at $P < 0.05$
- ** Distinguishing statement at $P < 0.01$
- ▶ Z-score for the statement is higher than in all other factors
- ◀ Z-score for the statement is lower than in all other factors

Composite Q Sort for Factor 4

1	2	3	4	5	6	7
39 Nõrk venekeelne ajakirjandus on julgeolekuoht.	* 10 Eesti haridussüsteem valmistab õpilasi piisavalt ette	23 Eesti kaitseväge ja NATO suudavad tagada Eesti kaitsmise	36 Riik manipuleerib meediaga (ERR) iseenda huvides.	13 Moskva Patriarhaadi kirik Eestis on oht julgeolekule.	** ▶ 26 Järgneva 10 aasta jooksul algab Venemaa ja NATO vahel sõda.	30 Sõda Ukrainas on Venemaa agressioon.
12 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt välis- ja	** ◀ 8 Kas te oleksite nõus oma laste hariduse eest maksma?	** 20 Eesti riigi toetus Ukrainale kahjustab Eesti julgeolekut.	34 Väijendi "Jõest mereni" kasutamine avalikus ruumis on sobilik ja	3 Eesti poliitika on konservatiivne.	35 Eestis on sõnavabadus.	** ▶ 16 Eesti on ilmalik riik (s.t religioon ja riik on teineteisest
11 Eesti haridussüsteem käsitleb piisavalt kodanikukaitse	** 6 Euroopa Liidu regulatsioonide rakendamine kujutab ohtu Eesti oma	1 Eesti poliitika on vasakpoolne.	** 28 Riik peaks senisest rohkem propageerima Kaitseliidus ja Kaitseväes	** 37 Eesti ajakirjandus kajastab piisavalt Eestit	17 Eestis on usuvabadus tagatud ja kaitstud.	** ▶ 9 Eestikeelsele haridusele üleminek tagab parema julgeoleku.
** 21 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus minema rindele.	25 Venemaa on sõjaliselt tugevam kui NATO.	** ◀ 7 Näen end Eestis elamas ka 10 ja 20 aasta perspektiivis.	22 Kui Venemaa peaks ründama Eestit, olen nõus panustama vabatahtlikuna	** ▶ 18 Eestis on kiriku esindajate sekkumine poliitikasse	** ▶ 2 Eesti poliitika on parempoolne.	33 E-valimised on turvaline valik.
38 Eestis pole piisavalt venekeelset ajakirjandust.		** 14 Religiooniga seotud küsimuste põhjalikum õpetamine	4 Eesti poliitika on liberaalne.		** ▶ 29 Eestis elavad venelased on julgeolekuoht.	24 Euroopa / Euroopa Liit peaksid olema suutelised tagama
40 Eelistan lugeda Venemaa venekeelset meediat.		15 Islami laialdane levik on ohuks Eesti julgeolekule.	* 27 Rohepööre paneb Euroopa Venemaaga võrreldes nõrgemasse		31 Nõukogude monumentide ja sümbolite (Pronkssõdur, Narva tank,	
		* ◀ 19 Usaldan, et Riigikogu ja Valitsus teevad julgeolekuga seoses õigeid	** 32 Immigrandid on oht Eesti julgeolekule.		** ▶ 5 Eestlane on see kellel on eesti kodakondsus.	

Legend

- * Distinguishing statement at $P < 0.05$
- ** Distinguishing statement at $P < 0.01$
- ▶ Z-score for the statement is higher than in all other factors
- ◀ Z-score for the statement is lower than in all other factors